

УДК 378 (075.3)

АРХІВНІ ДЖЕРЕЛА ПРО ПЕДАГОГІЧНУ ПІДГОТОВКУ ВИКЛАДАЧІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ ПЕРІОДУ УРСР

Лисенко Галина, кандидат історичних наук, доцент кафедри українознавства, документознавства та інформаційної діяльності, Державний вищий навчальний заклад «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури».

ORCID: 0000-0002-6216-5025

E-mail: lysenko.halyna@pgasa.dp.ua

У статті здійснено джерелознавчий аналіз архівних документів Державного архіву Дніпропетровської області. Доведено важливість використання архівних джерел в історико-педагогічних дослідженнях, оскільки вони дозволяють «реконструювати» історичне середовище, проаналізувати причинно-наслідкові зв'язки, визначити вплив партійно-державних структур на діяльність закладів вищої освіти й зрозуміти не тільки рівень підготовки науково-педагогічних кадрів, а й співвідношення дисциплін та викладачів гуманітарних і технічних напрямів. Виявлено основні тенденції, які супроводжували процес підготовки викладачів вищих технічних навчальних закладів УРСР до педагогічної діяльності.

Ключові слова: професійно-педагогічна підготовка; науково-педагогічна діяльність; вищий технічний навчальний заклад; технічний заклад вищої освіти; архівне джерело; історико-педагогічне дослідження; джерелознавчий аналіз; джерельна база.

ARCHIVAL SOURCES ON PEDAGOGICAL TRAINING OF TEACHERS OF HIGHER TECHNICAL EDUCATION INSTITUTIONS OF THE UKRAINIAN SOVIET SOCIALIST REPUBLIC

Lysenko Galyna, PhD in Historical Sciences, Associated Professor of Department of Ukrainian Studies, Document Studies and Information Activity, State Higher Educational Institution of “Prydniprovsk State Academy of Civil Engineering and Architecture”.

ORCID: 0000-0002-6216-5025

E-mail: lysenko.halyna@pgasa.dp.ua

The purpose of the article is to conduct a source analysis of archival documents of the State Archives of the Dnipropetrovsk region in order to determine their information capabilities for historical and pedagogical research. The use of historical and logical methods in the course of the study allowed us to move away from everything secondary and to distinguish the essential characteristics of the process under consideration. The application of the system method, in combination with the principle of comprehensiveness and complexity, made it possible to identify general and specific aspects of the studied archival funds, taking into account their place in the structure of the State Archives of the Dnipropetrovsk region and identify multifaceted links with other archival funds. The method of functional analysis in combination with the principle of origin provided the identification of the relationship between the functions of fundraisers and documentary information of the funds formed by

them. Analyzed archival documents indicate the importance of using archival sources in historical and pedagogical research. The author claims that archival documents allow to “reconstruct” the historical environment, analyze causal links, determine the influence of party-state structures on the activities of higher educational institutions, and understand not only the level of training of scientific and pedagogical staff but also the ratio of disciplines and teachers of humanities and technical fields. Thus, the source analysis of archival documents of the State Archives of Dnipropetrovsk region helped to identify the main trends that accompanied the process of pedagogical training teachers of higher technical educational institutions of the Ukrainian Soviet Socialist Republic.

Keywords: professional and pedagogical training; scientific and pedagogical activity; higher technical educational institution; technical institution of higher education; archival source; historical and pedagogical research; source analysis; source base.

У сучасному постіндустріальному суспільстві, яке переживає період четвертої промислової революції, продовжує зберігатися тенденція до технократизму вищої освіти, попри проголошений ще у 1991 р. курс на її гуманізацію і гуманітаризацію. Основне завдання в справі підготовки гуманітарно-технічної еліти сучасної України покладається на професорсько-викладацький склад технічних вишів, які переважно не пройшли належну педагогічну підготовку. З метою удосконалення професійно-педагогічної підготовки викладачів сучасних технічних закладів вищої освіти необхідно вивчити попередній досвід у цьому напрямі, зокрема шляхом дослідження архівних джерел, які стосуються педагогічної діяльності викладачів вищих технічних навчальних закладів УРСР.

На думку Ольги Сухомлинської, основою історико-педагогічного дослідження є джерельна та джерелознавча база та способи їхнього опрацювання [15]. В історико-педагогічному дослідженні поєднуються джерелознавчий аналіз та розгляд педагогічних процесів, які відбувались у минулому, завдяки чому отримується унікальна можливість реконструювати історико-педагогічні аспекти попередніх часів. На думку знавців історико-педагогічних досліджень, щоб краще вивчити об'єкт дослідження, варто врахувати соціальний, культурний, науковий, історичний та лінгвістичний контексти, що у сукупності підходів дозволить максимально повно і професійно розглянути педагогічні процеси минулого, виявити зрушення та новації (або, навпаки, регрес) [15]. Для формування джерельної бази історико-педагогічного дослідження, на думку Олени Адаменко, необхідно застосовувати вибірковий метод підбору джерел, що дозволяє зменшити часові затрати, але досягти репрезентативності генеральної сукупності джерел [1].

Комплексне дослідження типології архівних фондів різного походження було здійснене Українським науково-дослідним інститутом архівної справи та документознавства, у результаті чого були підготовлені корисні для дослідників архівних матеріалів методичні рекомендації [2]. Водночас ґрунтовного дослідження щодо виявлення фактичної цінності архівних джерел для проведення історико-педагогічного дослідження нами виявлено не було, що й зумовило формулювання теми нашого дослідження.

Мета статті – провести джерелознавчий аналіз архівних документів Державного архіву Дніпропетровської області з метою визначення їхніх інформаційних можливостей щодо з'ясування рівня педагогічної підготовки викладачів закладів вищої технічної освіти періоду УРСР.

Завдання: 1) визначити місце і роль архівних джерел в історико-педагогічних

дослідженнях;

2) класифікувати архівні джерела, які надають інформацію щодо підготовки науково-педагогічних кадрів радянських закладів вищої технічної освіти (на прикладі фондів Дніпропетровського гірничого інституту (далі – ДГІ), Дніпропетровського інституту інженерів залізничного транспорту (далі – ДІЗТ), Дніпропетровського інженерно-будівельного інституту (далі – ДІБІ));

3) проаналізувати окремі документи фонду ДІБІ з метою підтвердження інформаційної цінності наведених джерел щодо дослідження науково-педагогічної діяльності в закладах вищої технічної освіти періоду УРСР.

Використання історичного і логічного методів під час дослідження дозволило відсторонитися від усього другорядного та виокремити істотні характеристики процесу, що розглядається. Застосування системного методу, у поєднанні з принципом всебічності й комплексності, уможливило виділення загальних та специфічних аспектів досліджуваних архівних фондів з урахуванням їхнього місця в структурі ДАДО та визначення багатогранних зв'язків з іншими архівними фондами. Метод функціонального аналізу у поєднанні із принципом походження забезпечив виявлення взаємозв'язку між функціями фондоутворювачів та документною інформацією сформованих ними фондів. Застосування цього методу дозволило ґрунтовно дослідити історію фондоутворювачів (а саме – ДІБІ, ДГІ, ДІЗТ), закономірності походження документів архівних фондів.

Оскільки ще й донині відчуваються наслідки радянського способу життя загалом, у сфері вищої освіти зокрема, тому збільшується практичне значення історико-педагогічних досліджень ХХ століття для розвитку сьогодення. Основою історико-педагогічних досліджень ХХ століття, на думку Ольги Сухомлинської, мають стати не архівні матеріали, здебільшого заполітизовані, а джерела із соціології, етнографії, культурології, антропології, статистики, економіки тощо [16]. На нашу думку, не можна зменшувати значення архівних матеріалів, які переважним чином є основним джерелом історичного знання, зокрема щодо організації науково-педагогічної діяльності в закладах вищої технічної освіти УРСР, саме тому під час нашого дослідження архівні джерела були ретельно проаналізовані, щоб довести їхнє важливе місце в історико-педагогічних розвідках.

З метою дослідження організації педагогічної підготовки викладачів вищих технічних навчальних закладів (назва наведена за радянським стандартом, російською мовою – ВТУЗів) були проаналізовані фонди провідних технічних ЗВО міста Дніпропетровська, які зберігаються у Державному архіві Дніпропетровської області. Згідно з науковою класифікацією архівних документів, використані джерела можна віднести до комплексів документів місцевого значення, оскільки вони утворилися внаслідок діяльності вищих технічних навчальних закладів, які функціонували на території певної адміністративно-територіальної одиниці – Дніпропетровської області.

Архівні фонди становлять фундаментальну джерельну основу розвитку наукових знань, проведення наукових досліджень, зокрема, дозволяють розглянути особливості організації системи української освіти в радянський період та проаналізувати становлення і розвиток підготовки викладачів технічних закладів вищої освіти до педагогічної діяльності. Базові принципи архівознавства – принципи всебічності, комплексності та походження – дозволяють здійснювати ґрунтовні

історико-педагогічні дослідження. Так, принцип всебічності та комплексності тісно пов'язаний із принципом наукової об'єктивності, що у сукупності забезпечують дослідження архівних фондів в усій повноті аналізу їхнього складу, видової структури, змісту, вивчення міждокументних і міжфондових зв'язків [2, с. 15]. Принцип походження дозволяє класифікувати архівні документи за певною послідовністю, що була встановлена в діловодстві фондоутворювача (у нашому випадку – конкретного закладу вищої технічної освіти); також цей принцип забезпечує наукову основу впорядкування архівних документів, що полегшує дослідникам здійснювати наукові розвідки.

Джерелознавчий аналіз архівних документів передбачає розгляд кожного документа як історичного джерела. Методики джерелознавчого аналізу передбачають класифікацію, аналіз і критику архівних документів, у результаті чого встановлюється «фактична цінність» архівних джерел – наскільки правдиво вони відбивають історичні події, факти, процеси та об'єктивні взаємозв'язки між ними.

Традиційною формою викладу в історико-педагогічному дослідженні є наратив або переказ, який формується завдяки використанню традиційних методів історичного дослідження, застосуванню методології історії, аналізу історичних джерел та наукової педагогічної літератури, що належать до проблем, які розглядаються. Результатом історико-педагогічної дослідницької роботи є формулювання певних висновків, які можуть мати різний характер: причинно-наслідковий, еволюційно-генетичний, функціонально-генетичний, які можуть комбінуватися і на основі аналізу педагогічних процесів у сучасній освіті мати рекомендаційно-практичний характер. На думку Ольги Сухомлинської, у тріаді «історико-педагогічне джерело – історик педагогіки – історико-педагогічне дослідження» найголовніше місце належить центральній особистості, яка досліджує минуле завдяки джерелознавчому аналізу, аналізує сучасне на основі комплексу знань про минулі події в освітній сфері й розробляє рекомендації щодо удосконалення освіти та педагогічних процесів майбутнього [15].

Науково-дослідна діяльність, проведена нами у Державному архіві Дніпропетровської області, спрямовувалась на опрацювання фондів провідних закладів вищої технічної освіти у Придніпровському промисловому регіоні, а саме: фонду 319 (Дніпропетровський гірничий інститут); фонду 3785 (Дніпропетровський інститут інженерів залізничного транспорту); фонду 4157 (Дніпропетровський інженерно-будівельний інститут).

Так, **фонд 4157** (що стосується діяльності ДІБІ з 1930 р.) містить близько 2865 справ, які розподілені за роками й розділами: канцелярія, навчальна частина, науково-дослідний сектор, адміністративно-господарська частина, бухгалтерія, відділ кадрів, за окремими кафедрами. **Фонд 319** (ДГІ) зберігає 5535 справ та охоплює період з 1928 р. Нас переважно цікавили звіти й матеріали про роботу аспірантури ДГІ різних років, плани підвищення кваліфікації професорсько-викладацького складу інституту, листування із відомствами, відповідальними за організацію вищої освіти. **Фонд 3785** (ДІЗТ) містить 3880 справ (що охоплюють період з 1930 р.). У матеріалах про роботу аспірантури ДІЗТ різних років зберігаються протоколи засідань екзаменаційних комісій із вступних екзаменів до аспірантури; накази ректора про зарахування до аспірантури інституту; розклад вступних екзаменів до аспірантури тощо; листування з керівними органами та іншими навчальними закладами щодо підвищення кваліфікації

викладацького складу інституту.

Для проведення нашого дослідження були використані близько сімдесяти справ вищезазначених фондів, які можна систематизувати за такими напрямками:

1) матеріали внутрішнього документообігу (плани прийняття до аспірантури й плани розподілу випускників аспірантури (укладені згідно з надісланими «згори» директивами); штатні розписи (формуляри) за різні роки; перспективні плани розвитку закладу освіти; перспективні плани підвищення кваліфікації викладачів; матеріали про підвищення кваліфікації; матеріали про роботу аспірантури; протоколи засідань вчених рад; протоколи засідань приймальної комісії з прийняттям до аспірантури; стенограми нарад директорів, секретарів партійних організацій, наукових керівників аспірантів і аспірантів інститутів з питання підготовки науково-педагогічних кадрів);

2) нормативні документи (статути вищих навчальних закладів (зокрема, ДІБІ різних років); положення про аспірантуру (очну і заочну); Положення про Вищу атестаційну комісію з присудження вчених ступенів і звань при Міністерстві вищої освіти СРСР);

3) матеріали звітнього характеру (статистичні звіти про чисельність науково-педагогічних працівників різних років; документи про підготовку науково-педагогічних кадрів (щорічні й п'ятирічні); звіти про виконання плану підвищення кваліфікації професорсько-викладацького складу; щорічні звіти про рух кадрів; звіти кафедр з науково-дослідної роботи; статистичні звіти з пояснювальними записками про роботу аспірантури; доповіді про роботу студентського проектно-конструкторського бюро);

4) матеріали зовнішнього походження (накази й програми Всесоюзного комітету у справах вищої школи при Раднаркомі СРСР; постанови ЦК КПРС і Ради міністрів СРСР щодо покращення підготовки науково-педагогічних кадрів; листи з Міністерства вищої й середньої спеціальної освіти УРСР, Головного управління у справах вищої школи; правила прийому до інститутів підвищення кваліфікації);

5) документи, укладені з метою обміну інформацією між закладами вищої освіти й органами державної влади; а також з приватними особами (листування ДПІ з Головним управлінням учбовими закладами (ГУУЗ) щодо питання розподілу осіб, які закінчили аспірантуру; листування ДПІ з Міністерством ВО СРСР про роботу аспірантури; листування з Міністерством культури й Управлінням у справах вищої школи з питань аспірантури; листування про порядок вступу до аспірантури та про її роботу);

6) документи різного походження (резолуція перших загальноміських зборів аспірантів і керівників вузів м. Дніпропетровська; матеріали республіканської наради щодо підготовки наукових кадрів через аспірантуру у вузах і НДІ УРСР; рішення наради ГУУЗ МШС (Міністерства шляхів сполучення) з питань роботи аспірантури).

Для уточнення даних, проведення порівняльного аналізу використовувались матеріали з інших фондів ДАДО – фонд 2307 (Дніпропетровський державний університет), наприклад. Для унаочнення і розуміння ступеня інформативності архівних джерел слід детально проаналізувати окремі справи, зокрема щодо науково-педагогічної діяльності професорсько-викладацького складу Дніпропетровського інженерно-будівельного інституту (з 1994 р. – Придніпровська державна академія будівництва та архітектури).

Так, детальну інформацію про загальну чисельність науково-педагогічних працівників ДДІ, їхній розподіл за посадами, кафедрами надають річні звіти про рух кадрів інституту, а також штатні формуляри професорсько-викладацького складу. Зважаючи на сувору централізацію радянської держави, зокрема у сфері освіти, логічно є присутність значної кількості директивних документів, надісланих керівництву ДДІ з Міністерства вищої і середньої спеціальної освіти УРСР, Головного управління у справах вищої школи тощо. Серед названих документів можна знайти правила прийому до інститутів підвищення кваліфікації викладачів марксизму-ленінізму при Московському, Ленінградському і Київському державних університетах [7, арк. 3]. Термін навчання там визначався в один рік на двох відділеннях: відділення підготовки до складання кандидатських екзаменів та відділення дисертантів.

Особливої уваги заслуговують накази і програми Всесоюзного комітету у справах вищої школи при Раднаркомі СРСР про підготовку аспірантів від 1939 р., оскільки вони містять положення про аспірантуру (очну), затверджене Раднаркомом СРСР 31 березня 1939 р. та положення про заочну аспірантуру від 16 вересня 1939 р. В означених документах аспірантура визначається основною формою підготовки професорсько-викладацьких і наукових кадрів, де передбачено педагогічну роботу зі спеціальності, починаючи з другого року навчання, як обов'язкову складову підготовки очних аспірантів [8]. Аспіранти заочної форми навчання, які успішно виконували свій індивідуальний план, отримували щорічно додаткову оплачувану відпустку терміном до 30 навчальних днів для складання екзаменів, виконання експериментальних робіт і захисту кандидатської дисертації (пункт 20 Положення про заочну аспірантуру).

На нашу думку, для розуміння політики радянського керівництва у науково-педагогічній сфері важливо проаналізувати Постанову ЦК КПРС і Ради міністрів СРСР № 1174 від 20.08.1956 р. «Про заходи щодо покращення підготовки та атестації наукових і педагогічних кадрів». Так, у документі зазначається, що на фоні загального збільшення науково-педагогічного контингенту у державі (з 1949 р. більше ніж удвічі), при підготовці кадрів не враховуються потреби нових галузей науки й техніки, натомість підготовка аспірантів з гуманітарних наук перевищує потребу в кадрах! Контингенти аспірантів розширилися без урахування можливості забезпечення їх кваліфікованими керівниками (більше половини аспірантів мають кандидатів наук в ролі наукових керівників). Визнається нераціональним прийом до аспірантури осіб відразу після завершення вищих навчальних закладів, без досвіду практичної роботи, що має логічним наслідком слабку підготовку випускників аспірантури до самостійної дослідницької і педагогічної роботи. З метою покращення підготовки науково-педагогічних кадрів постановою було вирішено: по-перше, приймати до аспірантури осіб тільки з досвідом практичної роботи не менше двох років, які проявили здібності до наукової діяльності; по-друге, зобов'язати аспірантів під час перебування в аспірантурі глибоко опанувати обрану спеціальність, виконати наукову роботу й обов'язково (!) пройти педагогічну практику [9, арк. 126]. Серед рішень Постанови було заплановано зобов'язати Міністерство вищої освіти СРСР та Академію наук СРСР розробити нове положення про очну і заочну аспірантуру (вочевидь, зміст попередніх положень уже не відповідав реаліям часу); а також скасувати докторантуру як систему підготовки кадрів, що не відповідає вимогам. Підвищення кваліфікації наукових робітників та підготовка докторських дисертацій повинні бути результатом активної

участі в науково-дослідній роботі в наукових установах, закладах вищої освіти, на промислових і сільськогосподарських підприємствах (пункти 4 і 5 Положення). Пунктом 6 встановлювалась творча оплачувана відпустка до трьох місяців (для завершення кандидатської дисертації) та до шести місяців (для докторської). Важливо зазначити, що для затвердження вчених звань ради ЗВО науково-дослідні інститути і Вища атестаційна комісія повинні були враховувати **якість педагогічної роботи** осіб, представлених на затвердження (пункт 12 Положення). До речі, Положення про Вищу атестаційну комісію з присудження вчених ступенів і звань при Міністерстві вищої освіти СРСР (від 20.08.1956 р.) у пункті 6 визнавало право наукових робітників, які ведуть **педагогічну роботу** у ВНЗ, отримувати вчене звання доцента/професора [9, арк. 133].

Окреслені у Постанові від 1956 р. рішення не втратили своєї актуальності до 1970-х рр., оскільки у планах прийому до аспірантури та звітах про їхнє виконання (за 1973 рік) міститься інформація, що з 15 аспірантів ДІБІ тільки у трьох осіб науковими керівниками були доктори наук [10, арк. 14–15]! Лист з Міністерства вищої і середньої спеціальної освіти УРСР (що цікаво, україномовний!) направлений ректорам ЗВО з планом прийому і планом направлення до цільової аспірантури на 1973 рік, містив рекомендації направляти до цільової аспірантури тільки тих претендентів, які мають певний доробок з теми дисертації, у яких складені кандидатські екзамени та які мають нахил до майбутньої науково-педагогічної роботи з тим, щоб повністю використати надану можливість підготовки науково-педагогічних кадрів (тим більше, що за державні кошти!). Зарахування до цільової аспірантури пропонувалось провести в рахунок плану прийому аспірантів 1973 р. [10, арк. 3]. Згідно з протоколом засідання приймальної комісії з прийому до аспірантури ДІБІ від 26.10.1973 р. було зараховано 15 осіб, усі зі стажем роботи від 2-х до 19-ти років, окрім одного, рекомендованого до аспірантури Рішенням Ради інституту [10, арк. 16–18].

Наприкінці 1970-х рр. можна було спостерігати підвищення ваги науково-педагогічної професії, що підтверджується збільшенням кількості претендентів на місця в аспірантурі – протокол засідання комісії з прийому до аспірантури ДІБІ від 03.09.1977 р. свідчить про допуск до екзаменів 29-ти осіб (на 19 запланованих місць) [11, арк. 1–2]. Змінилася на краще ситуація зі статусом наукових керівників – уже у семи аспірантів з десяти доктори наук керували їхньою науковою підготовкою [11, арк. 13].

З метою встановлення контролю над науково-педагогічними працівниками УРСР була запроваджена звітність різних форм. Так, звіт про виконання плану підвищення наукової кваліфікації професорсько-викладацького складу (за 1948 р.), спрямований керівнику головного управління будівельних вузів, містить інформацію про організацію в ДІБІ гуртків з вивчення іноземної мови, семінару з вищої математики, філософії, а також з досягнень будівельної науки і техніки. У документі зазначено, що частина викладачів є слухачами Марксо-Ленінського університету, і наведені дані щодо виконання викладачами науково-дослідних робіт, зокрема написання дисертацій [3]. З тридцяти дисертаційних досліджень викладачів три роботи стосувались **педагогічної проблематики**, зокрема, у них розглядалися особливості викладання навчальних курсів креслення (автор – завідувач кафедри графіки й нарисної геометрії, старший викладач С. А. Тмарін), геодезії для будівельників (автор –

завідувач дисципліни «Геодезія», старший викладач І. Н. Расторгуєв), методика самостійної роботи з вивчення іноземної мови (автор – завідувач кафедри іноземних мов М. Т. Гланц) [3, арк. 2].

У фонді навчального закладу зберігаються кварталні звіти кафедр інституту з науково-дослідної роботи, де конкретно (у відсотках) визначаються план і виконання викладачами дослідних робіт [4]. Статистичні звіти про загальну кількість науково-педагогічних працівників ДІБІ дозволяють простежити певну динаміку в процесі підвищення кваліфікації викладачів інституту. Так, якщо на 01.01.1974 р. серед 533 НПП нараховувалось лише 8 докторів наук і 168 кандидатів (тобто, 33 % фахівців вищої кваліфікації), то на 01.01.1978 р. серед 647 НПП було вже 16 докторів і 220 кандидатів (кількість фахівців вищої кваліфікації збільшилась до 36 %) [13, спр. 1134]. Варто підкреслити, що статистичні документи надсилались в інстанції як регіонального, так і республіканського рівня – до Дніпропетровського обласного статистичного управління, а також до Міністерства вищої освіти УРСР (до відділу науково-педагогічних кадрів і аспірантури).

Оскільки основним місцем підготовки науково-педагогічних працівників радянських ЗВО, зокрема технічного профілю, була аспірантура, відповідно, збереглося багато статистичних звітів з пояснювальними записками про роботу аспірантури ДІБІ різних років – річні, п'ятирічні, а також узгоджені із керівними органами плани прийому до аспірантури й плани розподілу осіб, які закінчили аспірантуру. Варто зупинитися на детальному аналізі роботи аспірантури ДІБІ за 1969 р. [12, арк. 16]. Так, у документі стверджується, що у порівнянні з попередніми роками в інституті було досягнуто подальше покращення показників з підготовки науково-педагогічних кадрів через аспірантуру. Були організовані групи для проведення занять зі спеціалістами, які готувалися до складання кандидатських екзаменів (у 1969 р. із 19 осіб, які були зараховані до аспірантури, у 10 осіб були вже складені всі кандидатські екзамени, а у 7 осіб – частково). Тематика дисертаційних робіт аспірантів своєчасно затверджувалася Радою інституту. Під час своєї роботи аспіранти періодично звітували про свою роботу на засіданнях кафедр і щорічно проходили атестацію. Також у документі наведені основні причини завершення аспірантури без захисту дисертації: 1) відсутність дозволу Мінвузу УРСР на захист дисертацій у ДІБІ з кількох спеціальностей аспірантської підготовки; 2) затримка публікацій аспірантів, оскільки інститут не мав власного друкарського центру; 3) довготривалість і трудомісткість експериментальних досліджень; 4) недостатнє забезпечення матеріальною базою, майстернями, обладнанням [12, арк. 16]. У 1979 р. до керівництва аспірантами були залучені 31 науковий керівник (4 доктори і 27 кандидатів наук), відповідно, діяльність тільки 13 % аспірантів спрямовувалась фахівцями найвищої кваліфікації.

Наведені приклади проаналізованих архівних документів свідчать про важливість використання архівних джерел в історико-педагогічних дослідженнях, оскільки вони дозволяють «реконструювати» історичне середовище, проаналізувати причинно-наслідкові зв'язки, визначитися із впливом партійно-державних структур на діяльність закладів вищої освіти й зрозуміти не тільки рівень підготовки науково-педагогічних кадрів, а й співвідношення дисциплін та викладачів гуманітарних і технічних напрямів. До речі, з усіх проаналізованих нами архівних документів тільки 10 % виявились україномовними, що поміж іншого свідчить про ступінь русифікації сфери вищої освіти УРСР.

Таким чином, джерелознавчий аналіз архівних документів Державного архіву Дніпропетровської області допоміг виявити основні тенденції, які супроводжували процес підготовки викладачів закладів вищої технічної освіти УРСР до педагогічної діяльності. По-перше, це існування серйозної проблеми у технічних ЗВО із наявністю кадрів вищої кваліфікації – із науковими ступенями та вченими званнями (що підтверджується звітами про роботу аспірантури різних років); по-друге, збереження керівної ролі партійно-владних структур у розвитку системи підготовки науково-педагогічних кадрів через аспірантуру та докторантуру (що реалізовувалося через численні директивно-розпорядчі документи); по-третє, покращення соціального забезпечення наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації (з метою збільшення кількості кадрів вищої кваліфікації у технічних ЗВО); по-четверте, підвищення уваги до педагогічної підготовки майбутніх викладачів технічного профілю (що свідчить про розуміння очільниками радянської системи вищої освіти важливості педагогічної складової викладацької діяльності).

У перспективі подальших розвідок – проаналізувати архівні фонди ДАДО, які стосуються діяльності закладів вищої технічної освіти Придніпровського регіону, з метою виявлення особливостей національного складу аспірантів і професорсько-викладацького штату провідних технічних ЗВО, а також проаналізувати гендерні аспекти науково-педагогічної діяльності у вищій школі технічного профілю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адаменко О. Методологія формування джерельної бази історико-педагогічного дослідження. *Педагогічний дискурс*. 2013. Вип. 15, С. 10–13.
2. Дослідження підходів щодо визначення категорійності архівних фондів: методичні рекомендації. Укрдержархів. Київ: УНДІАСД, 2013. 50 с.
3. Звіт про виконання плану підвищення наукової кваліфікації професорсько-викладацького складу інституту (за 1948 р.). *ДАДО*. Ф. 4157. Оп. 1. Спр. 191.
4. Квартальні звіти кафедр інституту з науково-дослідних робіт за 1950 р. *ДАДО*. Ф. 4157. Оп. 1. Спр. 251.
5. Матеріали про роботу аспірантури за 1939 р. *ДАДО* (Державний архів Дніпропетровської області). Ф. 319. Оп. 1д. Спр. 26.
6. Матеріали про роботу аспірантури за 1968 р. *ДАДО*. Ф. 3785. Оп. 1. Спр. 839.
7. Накази і директиви Міністерства вищої освіти СРСР по особовому складу за 1951 р. *ДАДО*. Ф. 4157. Оп. 1. Спр. 269.
8. Накази і програми Всесоюзного комітету у справах вищої школи при Раднаркомі СРСР про підготовку аспірантів у 1939 р. *ДАДО*. Ф. 4157. Оп. 1. Спр. 30.
9. Накази Міністерства вищої освіти СРСР з питань науково-дослідної роботи (1956 р.). *ДАДО*. Ф. 2307. Оп. 1. Спр. 1056.
10. План прийому до аспірантури, направлення до цільової аспірантури, перевodu до ст. наук. співробітників та звіти про їх виконання за 1973 р. *ДАДО*. Ф. 4157. Оп. 1. Спр. 897.
11. План прийому до аспірантури, направлення до цільової аспірантури, перевodu до ст. наук. співробітників та звіти про їх виконання за 1977 р. *ДАДО*. Ф. 4157. Оп. 1. Спр. 1124.
12. Статистичні звіти і пояснювальні записки до них про роботу аспірантури за 1967-1969 рр. *ДАДО*. Ф. 4157. Оп. 1. Спр. 725.
13. Статистичні звіти про чисельність всіх працівників наукових, науково-педагогічних і розподілення їх за посадами, вченими ступенями і званнями за 1973 н.р. *ДАДО*. Ф. 4157. Оп. 1. Спр. 908.
14. Статистичні звіти про чисельність всіх працівників наукових, науково-педагогічних і розподілення їх за посадами, вченими ступенями і званнями за 1977 н.р. *ДАДО*. Ф. 4157. Оп. 1. Спр. 1134.
15. Сухомлинська О. Історико-педагогічне дослідження та його «околиці». *Шлях освіти*. 2005. № 4. С. 43–47.
16. Сухомлинська О. Методологія дослідження історико-педагогічних реалій другої половини ХХ століття. *Шлях освіти*. 2007. № 4. С. 6–12.

REFERENCES

1. Adamenko, O. (2013) Metodolohiia formuvannia dzherelnoi bazy istoryko-pedahohichnoho doslidzhennia [Methodology of forming the source base of historical and pedagogical research]. *Pedahohichnyi dyskurs – Pedagogical discourse, Issue 15, 10–13* [in Ukrainian].
2. Doslidzhennia pidkhodiv shchodo vyznachennia katehoriinosti arkhivnykh fondiv. Ukrderzharkhiv. Kyiv: UNDIASD [in Ukrainian].
3. Zvit pro vykonannia planu pidvyschennia naukovoї kvalifikatsii profesorsko-vykladatskoho skladu instytutu (za 1948 r.). DADO. F. 4157. Op. 1. Spr. 191 [in Ukrainian].
4. Kvartalni zvity kafedr instytutu z nauково-doslidnykh robit za 1950 r. DADO. F. 4157. Op. 1. Spr. 251 [in Ukrainian].
5. Materialy pro robotu aspirantury za 1939 r. DADO (Derzhavnyi arkhiv Dnipropetrovskoi oblasti). F. 319. Op. 1d. Spr. 26 [in Ukrainian].
6. Materialy pro robotu aspirantury za 1968 r. DADO. F. 3785. Op. 1. Spr. 839 [in Ukrainian].
7. Nakazy i dyrektyvy Ministerstva vyshchoi osvity SRSR po osobovomu skladu za 1951 r. DADO. F. 4157. Op. 1. Spr. 269 [in Ukrainian].
8. Nakazy i prohramy Vsesoiuznogo komitetu u spravakh vyshchoi shkoly pry Radnarkomi SRSR pro pidhotovku aspirantiv u 1939 r. DADO. F. 4157. Op. 1. Spr. 30 [in Ukrainian].
9. Nakazy Ministerstva vyshchoi osvity SRSR z pytan nauково-doslidnoi roboty (1956 r.). DADO. F. 2307. Op. 1. Spr. 1056 [in Ukrainian].
10. Plan pryomu do aspirantury, napravlennia do tsilovoi aspirantury, perevodu do st. nauk. spivrobotnykiv ta zvity pro yikh vykonannia za 1973 r. DADO. F. 4157. Op. 1. Spr. 897 [in Ukrainian].
11. Plan pryomu do aspirantury, napravlennia do tsilovoi aspirantury, perevodu do st. nauk. spivrobotnykiv ta zvity pro yikh vykonannia za 1977 r. DADO. F. 4157. Op. 1. Spr. 1124 [in Ukrainian].
12. Statystychni zvity i poiasniuvalni zapysky do nykh pro robotu aspirantury za 1967-1969 rr. DADO. F. 4157. Op. 1. Spr. 725 [in Ukrainian].
13. Statystychni zvity pro chyselnist vsikh pratsivnykiv naukovykh, nauково-pedahohichnykh i rozpodilennia yikh za posadamy, vchenymy stupeniamy i zvanniamy za 1973 n.r. DADO. F. 4157. Op. 1. Spr. 908 [in Ukrainian].
14. Statystychni zvity pro chyselnist vsikh pratsivnykiv naukovykh, nauково-pedahohichnykh i rozpodilennia yikh za posadamy, vchenymy stupeniamy i zvanniamy za 1977 n.r. DADO. F. 4157. Op. 1. Spr. 1134 [in Ukrainian].
15. Sukhomlynska, O. (2005) Istoryko-pedahohichne doslidzhennia ta yoho “okolytsi”. *Shliakh osvity – The way of education, 4, 43–47* [in Ukrainian].
16. Sukhomlynska, O. (2007) Metodolohiia doslidzhennia istoryko-pedahohichnykh realii druhoi polovyny XX stolittia. *Shliakh osvity – The way of education, 4, 6–12* [in Ukrainian].